

повинна бути послідовною. Ми вважаємо за потрібне розробити нові форми і методи формування креативного писемного мовлення. Знання загальних і спеціальних якостей творчої особистості, на нашу думку, надзвичайно важливе для вчителя, адже він покликаний створювати сприятливі психолого-педагогічні умови для їх розвитку. Для цього потрібно вчасно проводити діагностику спеціальних якостей та інтенсивно включити учнів у неформальну творчу діяльність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зимняя И. И. Речевой механизм в схеме порождения речи. — Психологические и психолингвистические проблемы владения и овладения языком. — М.: Изд-во МГУ, 1969. — С. 215.
2. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) // Початкова освіта. — 2002. — №1. — С. 1–5.
3. Мацько Л. І. Про державний освітній стандарт з української мови для середньої школи // Дивослово. — № 7. — 1996. — С. 62.
4. Мельничайко В. Я. Творчі роботи на уроках української мови: Конструювання. Редагування. Переклад. Посібник для вчителів. — К.: Рад. школа, 1984, — 223 с.
5. Методика викладання української мови в середній школі / За ред. С. Х. Чавдарова і В. І. Масальського. — К.: Рад.школа, 1962. — С. 314.
6. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах/ Колектив авторів за ред. М. І. Пентилюк: М. І. Пентилюк, С. О. Караман, О. В. Караман, О. М. Горошкіна, З. П. Бакум, М. М. Барактян, І. В. Гайдасенко, А. Г. Галетова, Т. В. Коршун, А. В. Нікітіна, Т. Г. Окуневич, О. М. Решетилова. — К.: Ленвіт, 2004. — 400 с.
7. Система обучения сочинениям в 4-8 классах / Под. ред. Т. А. Ладыженской. — М.: Просвещение, 1973. — С. 17–21.
8. Стельмахович М. Система роботи з розвитку зв'язного мовлення в 4–8 класах. — К.: Рад. школа, 1981.
9. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у п'яти томах — К.: Рад. школа, 1977. — Т. 5. — 638 с.

Ірина ЯРОЩУК

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ РОЗВИТКУ НАВИЧОК МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВИПУСКНИКІВ ЕКОНОМІЧНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті проаналізовано основні дефініції проблеми формування мовленнєвих навичок у майбутніх економістів. З'ясовано роль мовленнєвої діяльності у професійному розвитку фахівця економічної галузі. Визначено основні підходи до наукового тлумачення поняття «мовленнєва діяльність».

Тенденція до інтеграції освітніх та економічних систем зумовила оновлення підходів до формування мовної особистості студента-економіста як майбутнього активного учасника внутрішньодержавних і міжнародних проектів у бізнес-середовищі. Така ситуація продиктована виявленим протиріччям між соціальним замовленням суспільства на фахівців з вищою економічною освітою, які повинні володіти сформованими навичками мовленнєвої діяльності й уміннями ведення професійно орієнтованого діалогу з іноземними партнерами, та реальним процесом підготовки студентів. Тому щораз більшої актуальності набуває проблема якості освіти як запоруки не лише становлення громадянського суспільства та підвищення добробуту громадян України, а й успішного розвитку міжнародних відносин та дипломатії.

Зважаючи на те, що сучасний фахівець зі студентських років бере активну участь як у національних, так і у міжнародних конференціях, форумах, проектах і стажуваннях, то навчання майбутніх економістів іншомовного професійно спрямованого мовлення та розвиток навичок мовленнєвої діяльності тієї мови, яку вони вивчають, є стратегічним завданням професійної підготовки. Професіоналізація навчання — це принципово новий підхід до вивчення фахових і гуманітарних дисциплін, основною метою якого є підготовка фахівця, котрий здатний використовувати мову як інструмент своєї професійної діяльності (Т. Алексеева, Л. Ананьева, Л. Гапоненко, В. Момот, О. Полякова, Л. Романова, Г. Скуратівська та ін.).

Формування мовленнєвої діяльності набуває особливого значення в процесі підготовки майбутніх фахівців, для яких комплекс мовленнєвих умінь і навичок є одним із основних

критеріїв професіоналізму, про що свідчать публікації (В. Голод, М. Горкун, О. Колодич), дисертаційні дослідження (О. Грушко, Л. Орехова, В. Тищенко), монографії (О. Бас-Кононенко, В. Статівка), навчальні посібники (Л. Савенкова, О. Тарнопольський). Проблематика формування навичок професійної мовленнєвої діяльності майбутніх педагогів висвітлена у працях Л. Виготського, І. Зимньої, І. Зязюна, О. Киричука, О. Леонтєва, Л. Нечепоренко, Г. Сагач, В. Семиченко, Н. Тарасевич й інших науковців, які вказують на об'єктивну необхідність розвитку та вдосконалення цього важливого компонента становлення педагогічної майстерності майбутніх фахівців. Ш. Амонашвілі, Н. Бабич, О. Горська, Л. Зінченко, О. Іванова, К. Левітан вказують, що мовленнєві уміння є проявом професіоналізму й ознакою готовності майбутнього спеціаліста до його професійної діяльності. Однак, незважаючи на існування значної кількості досліджень з цієї проблематики, виокремлення сукупності науково обгрунтованих прийомів і способів формування навичок мовленнєвої діяльності в процесі професійної підготовки майбутнього економіста залишається невирішеною педагогічною проблемою.

Отож, **метою статті** є обгрунтування необхідності розвитку умінь і навичок мовленнєвої діяльності майбутнього економіста як складової його професійної підготовки.

Досягнення поставленої мети зумовлює виконання важливого завдання — створення такої мовленнєвої ситуації в освітньому середовищі вищої економічної школи, умови якої якнайточніше відтворюватимуть характерні для носіїв мови зразки поведінки.

Сучасні зміни у взаємовідносинах між учасниками економічної діяльності диктують нові вимоги до якості підготовки майбутніх фахівців. Однією з основних складових професійної грамотності економіста є сформованість навичок його професійного мовлення. Україна відчуває нестачу у висококваліфікованих спеціалістах, професійні можливості яких даватимуть змогу здійснювати безпосереднє спілкування із зарубіжними партнерами в усній та письмовій формах. Така ситуація зумовлена багатьма суперечностями, характерними для сучасної освітньої системи загалом та економічного ВНЗ зокрема, що виявляються в процесі підготовки майбутніх економістів. Серед основних можна вказати:

- відсутність науково обгрунтованих шляхів формування та механізмів удосконалення навичок мовленнєвої діяльності студентів з урахуванням специфіки професійних функцій фахівців економічного профілю;

- невідповідність теоретичних основ формування мовленнєвої компетентності сучасних студентів та їх готовності до практичного застосування навичок професійної мовленнєвої діяльності;

- недостатнє використання інноваційних методів і засобів підготовки для ґрунтовного вивчення рідної та іноземних мов як комунікативного знаряддя професійного спілкування майбутнього економіста.

Тому формування навичок мовленнєвої діяльності в умовах університетської освіти, в т. ч. економічної, насамперед повинно розпочинатись із подолання студентами невідповідності між теоретичними знаннями та навичками їх практичного застосування (О. Абдуліна, Б. Гершунський, Т. Полякова), набуття майбутніми фахівцями власного мовленнєвого досвіду (О. Бодальов, Л. Долинська, Ю. Ємельянов, Н. Чепелева) і необхідності розвитку особистості студента як передумови оволодіння професійними мовленнєвими умінями (О. Леонтєв, Л. Мітіна, С. Рубінштейн).

Розвиток міжнародних культурних та економічних зв'язків поступово розширює сфери професійного спілкування іноземною мовою, тому підвищення якості професійної підготовки майбутнього економіста набуває все більшого значення для «немовного» ВНЗ. Однак володіння майбутнім спеціалістом мовними/мовленнєвими діями в професійній сфері спілкування є недостатнім для досягнення його ефективності (Л. Богатікова, Н. Бориско, О. Тарнопольський), адже фахівець зобов'язаний також володіти навичками, нормами, принципами, правилами і цінностями суспільства, де функціонує мова, якою здійснюється спілкування в тій чи іншій професійній ситуації. Досягнення такого ефекту можливе у разі створення на практичних заняттях мовленнєвих ситуацій, які б якнайточніше відтворювали умови природного спілкування з використанням характерних для носіїв мови в типових

комунікативних ситуаціях зразків комунікативної поведінки, стимулюючи студента до активної мовленнєвої діяльності.

Погоджуючись з такою позицією, М. Горкун зауважує, що однією із пріоритетних засад сучасної методології є надання переваги не мові, а мовленнєвій діяльності як об'єкту навчання. Адже, за твердженням І. Зимньої, «мовленнєва діяльність суб'єкта включає мову та мовлення як внутрішні засоби і способи її реалізації», при цьому «мова розглядається як засіб, а мовлення як спосіб формування і формулювання думки засобами мови в процесі мовленнєвої діяльності індивіда» [1, 68–70].

Вагомим завданням наукового пошуку є диференціація понять «мова», «мовлення», «мовленнєва діяльність» та особливостей їх прояву в навчальній і професійній діяльності майбутнього фахівця економічного профілю. Мова, як зауважував німецький філософ В. фон Гумбольдт, — це дух народу. Безперечно, вона забезпечує розвиток і соціалізацію особистості майбутнього економіста та має значний вплив на його життя і діяльність.

У процесі професійної підготовки випускник економічного ВНЗ повинен володіти рідною та іноземними мовами. Нові типові програми викладання іноземної мови для професійного спрямування, розроблені на основі принципів інтернаціоналізму, демократії, рівноправності та інновацій, покликані сприяти мобільності студентів та їхній конкурентоспроможності на ринку праці [2]. Інтенсифікація процесів вивчення мов майбутніми фахівцями продиктована перспективами розвитку економіки та соціальної сфери, а тому мотивувати студента до позааудиторного самостійного вдосконалення мовленнєвих навичок, формувати професійно-пізнавальний інтерес до іноземної мови, забезпечивши її зв'язок із профільними дисциплінами, виховувати спрямованість майбутнього економіста на досягнення запланованого результату у співпраці з іноземними партнерами є одним з основних завдань вищої школи.

Мова є своєрідним фундаментом, на якому побудовано суспільні відносини, та «критерієм духовності, культури, освіченості народу і студентської молоді зокрема» [3, 73]. Майбутній економіст не «запрограмований на знання лише однієї чи двох мов, адже уже із самого народження успадковує здатність до мовлення взагалі та здатність вивчати і спілкуватися будь-якими мовами» [4, 6]. Майстерне оволодіння рідною та іноземними мовами в усіх актуальних для фахівця сферах спілкування є важливою частиною університетської підготовки сучасного студента до майбутньої професійної діяльності.

Функціонування мови нероздільно пов'язане з мовленням як сферою її застосування. Мова є засобом реалізації мовленнєвого процесу в бізнес середовищі, а мовлення — своєрідною дією, яку здійснює один партнер щодо іншого для передання думки і змістового впливу [5, 18]. Воно формується у внутрішньому мовленнєвому блоці мови та реалізується в процесі комунікації у зовнішньому висловлюванні [5, 142]. Тому, на думку М. Жінкіна, неможливо адекватно та ефективно вивчати мову окремо від мовлення [5, 7].

Різним галузям економіки та їх представникам властиві свої мовленнєві особливості, що виражаються як у специфічній фаховій термінології, так і в мовних кліше, а тому кваліфіковане володіння мовою фаху «підвищує ефективність праці, допомагає краще орієнтуватися в складній професійній ситуації» [6, 74]. Сучасний економіст ще в університетські роки повинен усвідомити, що навички мовленнєвого етикету та професійного спілкування стануть запорукою його конкурентоспроможності та незамінним фактором успіху його як фахівця на ринку праці.

Сучасний етап розвитку педагогічної науки відзначається тим, що мовленнєва діяльність об'єднала мову та мовлення в один об'єкт вивчення, пам'ятаючи при цьому, що мова має своє матеріальне втілення (граматичні, лексичні, фонетичні засоби), а мовлення є поняттям віртуальним, яке виявляється у процесі формування та формулювання думки мовними засобами. М. Горкун стверджує, що «мова та мовлення є двома різними системами (перша — фізична, друга — процесуальна), але у навчанні вони об'єднуються через мову (мовні засоби) в процесі мовлення (формування й формулювання думки)» [7]. Це означає, на думку автора, що в процесі мовленнєвої діяльності здійснюється одночасне, паралельне вивчення мовної системи (мовного матеріалу) й мовлення. Отож, система визначених поглядів на мовленнєву діяльність (термін запропонований О. Леонтьєвим і М. Жінкіним) чи мовленнєву поведінку (термін,

прийнятий в американській науці) є важливим елементом розвитку повноцінної методики навчання мовам [8, 135].

Мовленнева діяльність є об'єктом вивчення багатьох наук, зокрема психології (Л. Виготський, Н. Жінкін, О. Леонт'єв, О. Лурія та ін.), педагогіки (І. Зимняя, І. Котова, Є. Шиянов та ін.), лінгвістики (Н. Лепська, О. Кубрякова та ін.), психолінгвістики (І. Зимняя, О. Леонт'єв та ін.), нейропсихології (О. Лурія, І. Мельчук та ін.) та нейролінгвістики (Н. Трубецької, Р. Якобсон, Р. Боскіс, Т. Ахутіна та ін.). Як вважає М. Лабашук, мова — це «система засобів і правил користування ними. Мовленнева діяльність є активним процесом використання цих засобів під час спілкування, тобто процесом творення вербального повідомлення або його декодування, розуміння. Тоді під мовленням логічно розуміти кінцевий результат мовленнєвої діяльності, а саме окремі уривки або цілі тексти» [4, 8].

Психолог Ф. Кайнц і його послідовник лінгвіст К. Аммер визначають наступні функції мови, під якими розуміють лише ті функціональні характеристики мовленнєвої діяльності, що проявляються у будь-якій мовленнєвій ситуації. Серед них важливими є:

Комунікативна. У мовленнєвій діяльності вона проявляється в одній із трьох форм: а) індивідуально-регулятивна (як функція вибіркового впливу на поведінку одного із кількох людей); б) колективно-регулятивна (в умовах так званої масової комунікації); в) саморегулятивна (під час планування власної поведінки).

Функція узагальнення. У мові безпосередньо відображається та закріплюється специфічно узагальнено-людське відображення дійсності. В цій якості мова функціонує в двох аспектах – соціальному та індивідуальному, що пов'язано з природою процесу узагальнення.

Знаряддя мислення. Мислення включає в себе інші види інтелектуальної діяльності, що, зазвичай, є вищими психічними функціями людини. Тому мову розглядаємо не як знаряддя мислення, а як знаряддя інтелектуальної діяльності загалом.

Форма існування суспільно-історичного досвіду. Якщо ставитись до мови не як до формалізованої системи, а в процесі мовного мислення, то вона відображає у собі суспільну практику людства.

Національно-культурна функція. Мова відображає реалії, абстрактні поняття, що сформовані у процесі історичного розвитку нації чи певного етносу.

Знаряддя пізнання — отримання нових свідчень про довкілля [8, 32–37].

Професія економіста належить до таких, в яких комунікативна компетентність є пфахово значущою категорією: від ефективності його мовленнєвої діяльності багато в чому залежить вирішення професійних завдань. Тому нагальною потребою сьогодення є приділення належної уваги мовленнєвій практиці, де основна роль належить мовленнєвій діяльності та дотриманню правил мовленнєвої поведінки.

На думку М. Горкун, Н. Довгалевської, Г. Іванової та інших вчених, ґрунтовне вивчення іноземної мови зумовить виникнення можливості підвищення кваліфікації фахівця та ефективності його професійної підготовки. Хоча не варто роль мови у житті майбутнього економіста обмежувати лише сферою його професійної діяльності. Адже в її функції входить не лише сприяння кращому оволодінню обраним фахом, а й розширенню кругозору та поглибленню знань з інших предметів завдяки використанню вітчизняних і зарубіжних джерел, а, отже, підвищенню культури міжособистісних й міжнаціональних відносин в подальшому.

Очевидною стає необхідність реорганізації освіти, щоб одержані студентом-економістом у ВНЗ знання, в т. ч. мовні, забезпечили йому змогу орієнтуватись у швидкозмінних тенденціях науково-технічного прогресу. Адже, як зазначає О. Тоффлер, економіці та й державі «будуть потрібні працівники, що володіють новими властивостями. Виникне потреба у людях, які здатні швидко оновлювати свої знання... Під час вирішення ... проблем співробітник корпорації завтрашнього дня буде діяти не за «підручником». Він повинен вміти формулювати судження й приймати складні оцінювальні рішення» [9, 453–454]. Тому серед визначальних компонентів підготовки кваліфікованого економіста, завданням якого є піднесення ролі цієї професії у вирішенні складних проблем сьогодення, можна визначити:

- ґрунтовні знання з фундаментальних дисциплін;
- задоволення потреб особистості майбутнього фахівця в постійному зростанні його майстерності;

- його конкурентоспроможність як фахівця в умовах ринкової економіки;
- професійну мобільність;
- мовленнєву відповідальність.

Низький рівень знань з фундаментальних дисциплін є однією з причин того, що, як стверджують В. Беспалько [10] і М. Скаткін [11], може ускладнити процес професійної освіти. Тому варто пам'ятати, що досягненню успіхів у здійсненні економічних завдань майбутнім фахівцям сприятимуть не лише знання закономірностей функціонування ринкового механізму чи новітніх розробок в галузі економічної науки, а й навички професійної мовленнєвої діяльності, які в комплексі із базовою та економічною освітою є запорукою фундаментальної підготовки економістів.

Отож, необхідність розвитку навичок мовленнєвої діяльності у студентів зумовлені ускладненням професійних функцій майбутнього економіста, розширенням й поглибленням змісту його професійної підготовки. На сучасному етапі випускники «немовного» ВНЗ повинні володіти комунікативною компетенцією, достатньою для спілкування у побутовій сфері та царині професійних інтересів [12, 116]. В умовах зростання вимог до підготовки майбутніх економістів одним із актуальних завдань є навчання професійному мовленнєвому спілкуванню, без якого унеможливується підготовка кваліфікованих фахівців для роботи в міжнародному бізнес середовищі. Комплекс професійно-мовленнєвих умінь і навичок забезпечить можливість обміну досвідом з іноземними колегами з метою досягнення значних успіхів у своїй галузі в Україні та за її межами. Перспективи подальших досліджень полягають в розробці моделі мовленнєвої діяльності та її експериментальної перевірки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горкун М. Г. Мовленнєва діяльність як об'єкт навчання іноземної мови // Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки. — К., 2004. — Т. 34. — С. 68–70.
2. English for Specific Purposes (ESP) National Curriculum for Universities. — К., 2005. — 108 р.
3. Кравчук О., Клішова О. Культура мовлення – одна з ознак справжнього українця // Педагогіка і психологія професійної освіти. — 1998. — № 4. — С. 77–86.
4. Лабашук М. С. Психологія мовленнєвої діяльності. — Тернопіль: ТІВВ, 1995. — 112 с.
5. Жинкин Н. И. Речь как проводник информации. — М.: Наука, 1982. — 160 с.
6. Сагач Г. Становлення духовно-інтелектуальної особистості студентів гуманітарного профілю засобами красномовства // Педагогіка і психологія професійної освіти. — 1998. — № 4. — С. 74–76.
7. Горкун М. Чому ми не поліглоти? // День. — 2003. — 8 серпня.
8. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность. — М.: Просвещение, 1969. — 214 с.
9. Тоффлер О. Адаптивная корпорация // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / Под ред. В. Л. Иноземцева. — М.: ACADEMIA, 1999. — 640 с.
10. Беспалько В. П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. — М., 1995. — 304 с.
11. Скаткин М. Н. Проблемы современной дидактики. — М.: Педагогика, 1980. — 96 с.
12. Митусова О. А. Лингвистический компонент модели современного специалиста // Строительство–2001: Материалы международной научно-практической конференции. — Ростов-на-Дону: РГСУ, 2003. — С. 114–118.